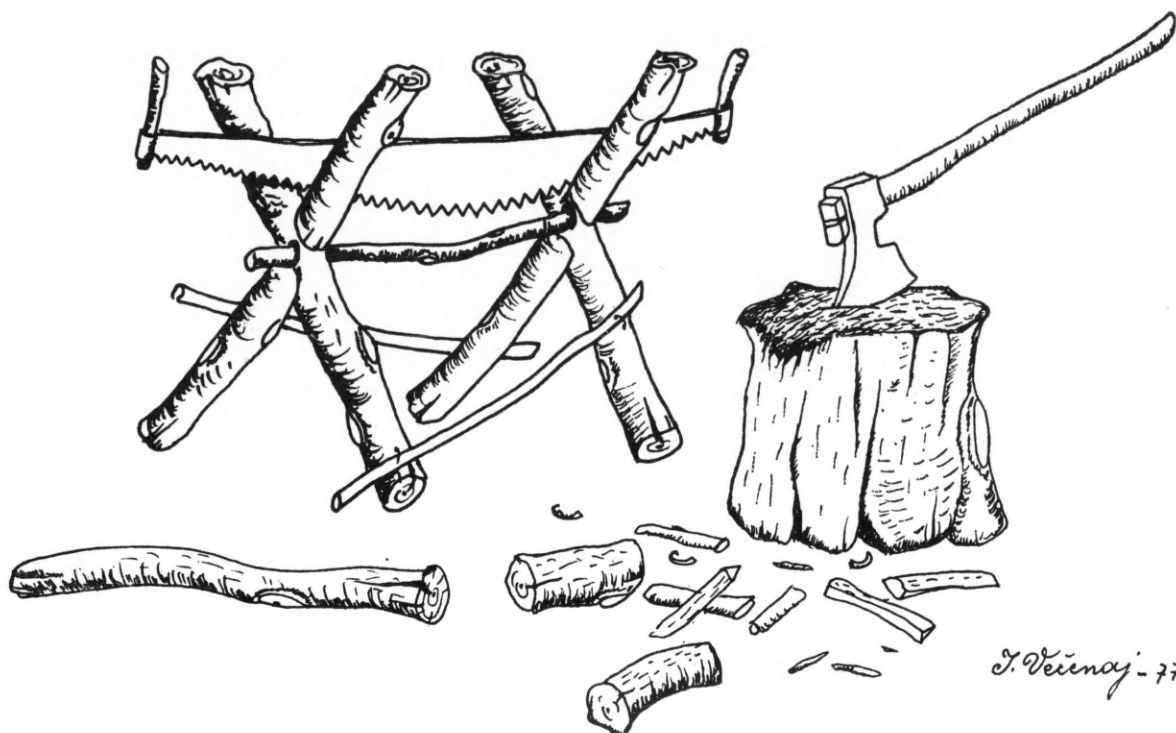

Dragutin FELETAR

Pekel u borbi za prestíž

(Iz neobjavljene knjige putopisa »Podravinom i Međimurjem«)

I.

Moj prijatelj Joža z Velikog Otoka vrnu se z Njemačke i sada radi na plinskoj stanici kod Legrada. Izučeni strojobravar nadzire zavrtnjima ukroćene podzemne sile, sjedi pretežno u stakleno-aluminijskoj kućici, a vani snijeg kao rasipano runo. U blizom Velikom Otoku neofrajhana kuća, oveća naravski, dok se djeca grudaju snijegom tamo prema Zomborovom.

On puni svoj fajercajg plinom. Sigurno i ne zna kako su izgledali ti starinski upaljači. Zašto bi o tome uopće i mislio! Ipak, imati pravi veliki fajercajg, makar on dobrano teršio džep od hlača, e bilo je to važno, rekli bi — ponos za muškarčinu.

Bake su rekle da u toj vražjoj spravi gori — pekel.

Pekel za obične cigarete spravljene od malo duhana i novinskog papira brižljivo savitog među nezgrapnim velikim seljačkim šakama.

Joža z Velikog Otoka puši sada dotjerane cigarete s filterom. I tko bi rekao da će u to omanje seoce doći asfalt, a njime i štošta drugo.

Plinskih upaljača, asfalta i, naravski, cigareta s filterom ima i u međimurskom selu Peklenici, koje je i dobilo ime po tom stravičnom peklju dišećem na mulj z zadnje bare. Peklenica i Legrad imaju i te kakve veze, vjerojatno podzemne, ali i nadzemne, ljudske.

Mora da su u narodu postojale zastrašujuće legende o velikom pozaju (ili zmaju) koji se sakrio tam pri Selnici prema majuru Crna Mlaka ili pak pri Peklenici uz dolinu potoka Brodec. Imao je zažarene velike oči, a ponekad je rigao i vatru. Sav se kupao u nekakvoj masnoj vodi do koje se nije smjelo doći šibicama ili kresivom.

I kakve veze, dođavola, ima taj golemi pozaj s običnim fajercajgom?! Ima, i te kakve. Mali upaljač se, naime, napajao iz utrobe paklenog zmaja!

Pekel u fajercajgu. Počelo je zaista skromno.

Ne pamti se, zapravo, od kada su Selnici, Pekleničani i okolni seljaci koristili tu sirovu naftu, koja je tu i tamo izbijala na površinu, za podmazivanje zaprežnih kola, ali je zapisano da je grof Festetić, taj svemoćnjak iz Pribislavca i vlasnik Međimurja, dobio od nadležnih državnih vlasti koncesije za eksploataciju »mulja koji gori« još polovicom minulog stoljeća.

Jame za eksploataciju kopale su se praktički lopatama, a zemlja se dizala primitiv-

nim sistemom poluga i lanaca. Dio sirove nafte, izvađen velikim kašikama, »rafinirao« se u malim priručnim buradima u dvorištima seljaka. »Nitko ne zna kakvi su »instrumenti« kontrolirali temperaturu i pritisak da sav taj vražje hrabri posao s rasplesanom paklinom nije odnesao i »naftnog inženjera« i cijelu njegovu pedeset-šezdeset litrenu »Standard Oil Company« — u nebo!« — piše istančani putopisac Matko Peić.

Ipak, komačec benzina razmilio se po cijeloj Hrvatskoj. U specifičnom transportu. »Zapravo to je bio plećatiji seljak koji je naprtio na leđa omašnju, od vinogradarske šperice za galicu preuređenu bakrenu kantu te je pješice pošao na dug svoj put. Iz Selnice je pošao u Sloveniju, u Gorski Kotar, Zagorje, u Podravinu i Slavoniju. I u Iloku i u Konjicu mogao se čuti njegov snažni glas: »Benzina! Za fajercajge evo benzina! Za fajercajge...!« — citiram još jednom Peića.

Putujuća ledna cisterna pronijela je tako glas Međimurja kao pionirskog područja za eksploataciju nafte u Jugoslaviji. Seoskim izvikivačima, poput špeglera, brušaća i drugih, pridružio se tako još jedan član — benzinaš.

Veliki zapaljivi zmaj s memljivih polja kod Selnice, Crne Mlake, Sitnica, ili onaj uz Peklenicu i potok Brodec, neumitno je sagorijevao u tisućama plamtećih muških sprava koje se još i danas zovu fajercajg. Pogled prema pitomini gornjeg Međimurja ili na istok prema plodnoj dolini uz Muru zastire predvečerje, a s polja na kojima caruje pekel vraćaju se umorni prvi naftaši i njihovi jedini pomagači — konji.

Predvečerje za djelatnike, ali tek jutro za naftu.

II.

Tako je nenadano oživjela ta takozvana Selničko-haloška antiklinala, koja je obećavala dobre zalogaje crnog zlata. Uzevši šire, Dravska potolina uokvirena Kalnikom, Moslavačkom gorom, Papukom, Krdijom na jugu i Villanyjem i Mecsekom na sjeveru, nudila je iz svoje utrobe privlačne profite. Nije veliki američki Drake, tamo gdje iz Texasa, ni sanjati mogao da će imati sljedbenika i u panonskom miru Mure i Drave ili idili kalničkih i bilogorskih sjevernih padina.

Jutro za naftu moglo je otpočeti.

Festetića su, naravski, ubrzo istisnuli, a tu se pojavio znameniti bečki naftaš Wilhelm Singer. Gospodo i drugovi u današnjim

suvremenim limuzinama, pa i vi koji držite upaljače na benzin, zapamtite »svetu« godinu 1885., jer tada je na jugoslavenskom tlu, tamo kod međimurske Selnice, izdjelana prva pozitivna naftna bušotina.

Hoćemo li slaviti tu godinu ili žalostiti se zbog nje, pitanje je sad!

Singer neumoljivo ruje po »vrteku med dvimi vodami«. Od 1885. do 1905. godine samo kod Selnice izbušio je 31 bušotinu. Selnica i Peklenica ušle su u suvremenu povijest. Singerovi timovi slijede i narodne priče o peklu na sjevernim obroncima Kalnika, pa se u zadnjim desetljećima prošloga stoljeća buši i kod Ludbrega, Velikog Poganca i Ribnjaka, ali s razmjerno malo uspjeha.

Kolomaza za seljačka zaprežna kola ipak je i odavde bilo dosta.

Nakon prvog svjetskog krvoprolića, forдови i ostali limeni ljubimci razmilili su se i po Jugoslaviji. Po koja limuzina zapašila je i međimurske i podravske marijaterizijanske makadame plašeći djecu i guske. Svaka nova limena kutija koja hoda bez ruda, povećavala je apetite za posizanjem u njedra Dravske potoline. Upravo Podravina, a prvenstveno Međimurje, bili su središte naftnih istraživanja u to doba.

I izvikivača, koji bi prodavali benzin s leđnih kotlića, tada je već nestalo. Fajercajgi su se punili suvremenije, benzinom iz prodavaonica.

Izmiješalo se ovdje dosta kapitala na mirisovoj nafti. Crno zlato dobiva na težini banknota, ta tko bi rekao da toliko vrijede ti zooplanktoni iz bivšeg Panonskog mora. Tu je od 1920. godine švrljalo nešto Pašičevo Jugoslavensko petrolejsko d.d. »Panonia«, tri godine kasnije »American Petroleum Corporation« iz New Yorka, pa od 1937. njemačko d.d. »Elwerath«, te konačno nekakva miješano domaće-strana filijala »Petrolej d.d.«. Tko bi zapamtio sve te gospodare, ali je činjenica da je izbušeno stotinjak bušotina, iz kojih je poteklo poprilično nafte. Ponajviše u Međimurju, a ponešto i u Marinovcu, Sedlarici, Ludbregu, Subotici Podravskoj, Bednji i Ribnjaku. Od 1918. do 1945. godine jugoslavenska službena produkcija nafte iznosila je svega 8896 tona, a od toga je samo u međimurskim selima Peklenici i Selnici izvađeno 6856 tona! Tu su se kovali prvi domaći kadrovi za eksploataciju crnog zlata, koji su odigrali vrlo značajnu ulogu u razvijanju ove grane privrede nakon oslobođenja.

Naravski, u ovu međuratnu produkciju nismo uračunali raznesen kolomaz za seljačka zaprežna kola i štalne lampše.

III.

Iako se poslije drugog svjetskog rata buši i vadi nešto i u Međimurju, ipak primat odlazi u druge krajeve. Među njima je i Podravina. Mnogi će se sjetiti naftaša koji su neumorno radili kod Lepavine, pa kod Mosti, Sedlarice i drugdje. Naftaš dušom, Koprivničanin Željko Matiša, izračunao je da se nafta do 1976. godine istraživala u Podravini na čak 28 lokaliteta!

Sada više nema ni spomena o izvikivačima koji prodaju benzin za upaljače, velike kašike za vađenje zaboravljene su, a kolomaz za seljačka zaprežna kola i slične potrebe doprema se iz rafinerija baš kao i super za kola s mnogo više konja.

Uostalom, moj prijatelj Joža z Velikog Otoka upotrebljava upaljač na plin.

Među pješčenjacima Panona teku žile suvremene civilizacije.

Pomalo me zatekla vijest u novogodišnjem broju »Glasa Podravine« (1976.) da se već navršilo jedno desetljeće od početka eksploatacije nafte i plina kod blizog Jagnjedovca. Iz srca Bilo-gore potekao je plin za mnoge koprivničke obitelji i industriju. Kako je zapisao Matiša, najznačajnija podravska nalazišta otkrivena su ovim redom: 1959. Ferdinandovac, 1961. Jagnjedovac, 1962. Šandrovac, 1968. Legrad i Veliki Otok, te 1969. Bilo.

Zato podastiremo još malo Matka Peića iz 1973.: »Razgovaramo o podravskoj nafti. Pogledavamo na zemljopisnu kartu. Drava je, gle, smotana, raskomadana kao utroba soma izbačenog dinamičkom krivolovca u pijesku, tu kljunom riječnog galeba razvučena, tamo kandžom ravničarskog gavrana iskomadana i onda opet zubalom svinjskog ježa isjeckana. Pitamo dečke koji čašu drže šakom bikovski rumenom i naftne brojke izgovaraju rzanjem — što im rade postrojenja i drugovi u Ferdinandovcu, sabirnoj stanici podravske nafte Čujemo da odatle dnevno odlazi šezdeset do stotinu tisuća kubika u cijelu Podravinu! Saznajemo da u Varaždin mjesečno šalju šesto pa i sedamsto tisuća kubika! Pomažu i Varteks i Svilanu i stotinu domaćinstava! Pogled na specijalku, na teren davne ciganske kolonije Ternika, na stari konak Repaš pa na Snev, Mekik, Duđaš, Sekereš i Piškurnjak — naveo nas je da upitamo za Golu, gdje je baš bila bušača garnitura...«

Niču tornjevi, naravski bušaći, kao gljive poslije kiše. Tamo prema Peterancu, Koprivničkom Ivancu, Podravskoj Selnici, Šoderici, Molvama, na Bilo-gori. Simpatična seos-

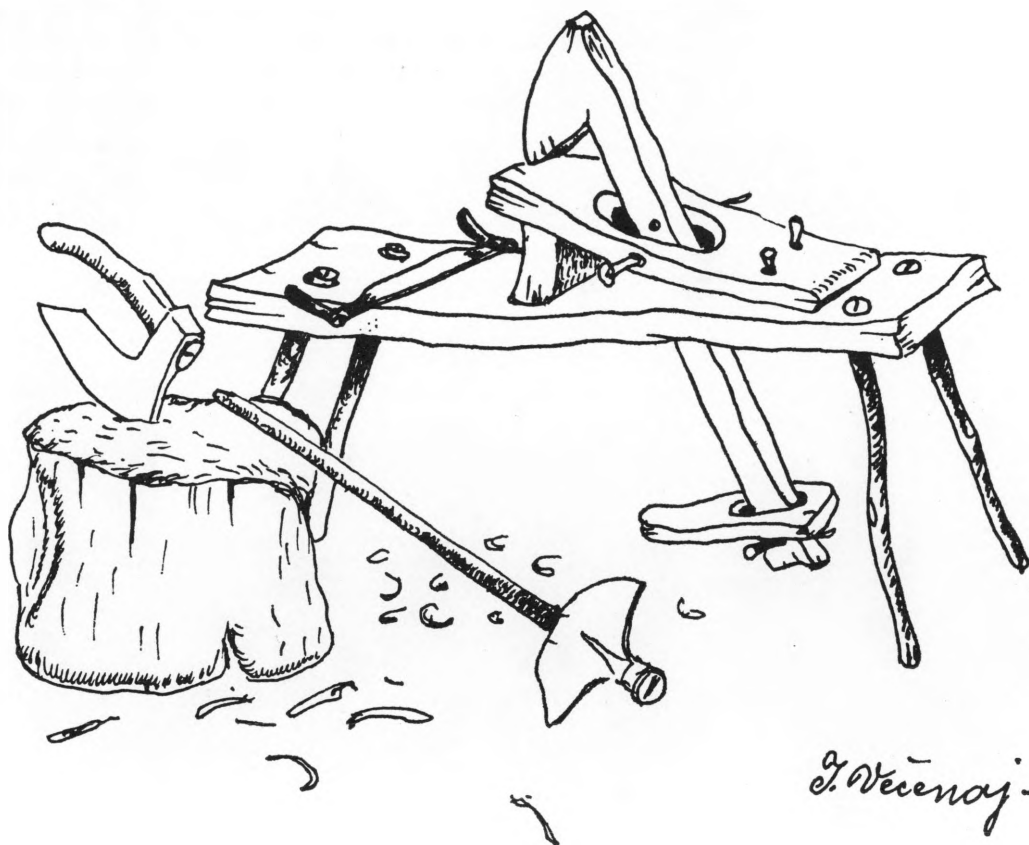
ka učiteljica vodi osmi razred da vidi to čelično čudo što cijelog dana i noći bruji čudeći se da netko u ovoj maglovitoj močvarnoj nizini mirno spava. Tko zna, možda koji osmić izabere kao svoje životno zvanje upravo naftaško. Usprkos tomu što im je inženjer s kacigom na glavi i blatnjavim kombinezonom ispričao da naftaški kruh ima sedam i više kora.

Kod Virja će biti terminal ogromnog međunarodnog naftovoda, što će spajati Rijeku s našim rafinerijama i Mađarskom. Ovdje će započeti odvojak za Lendavu.

Podravina u znaku nafte. Cestama jure tisuće automobila. Usprkos tomu što ove kutije još nisu (uglavnom) prodrle na slike naivaca.

Na sabirnoj stanici plina u Legradu strojobravar Joža nadzire željezne zavrtnje da podzemni zmaj ne bi kojim slučajem osokoljen izašao na površinu. Nnkadašnja narodna legenda o podzemnom pozaju u novom, suvremenom izdanju.

I fajercajg na plin.

IV.

Veliju da se nafta (i plin) nalazi uglavnom negdje na tisuću metara ispod površine zemlje, ali, eto, njezin miris se i te kako osjeća ovdje gore, među ljudima.

Da je kojim slučajem još živ, ova nafturina preobratala bi i nekadašnjeg selskog mudrijaša Pavu Toka iz Malog Otoka. Za njega, bokca, cijeli svijet se događao i završavao ovdje: od Orešca do Križančije, od Brodeca do legradskog Židovaraša. Znamenita njegova uzrečica: »Đelekovec, Jemberovec, Mala Toka, Velka Toka, Legrad, Selnica — dale sela nega«, obišla je svijet. Zahvaljujući nafti, da je imao malo više sreće, mogao je svijet vidjeti i Pavo Toka.

Makar i kao njegov predšasnik, prodavač benzina za fajercajge.

Ima, prijatel, još mnogo sela iza Selnice ili nakon Đelekovca, a da danas lakše do njih dolazimo, zaslužna je i ova podravska nafta.

Makar strojobravar Joža iz Velikog Otoka uporno upotrebljava upaljač na plin.

Vani snijeg kao rasipano runo.
(1976.)